

Марина Теофилова

„НОВО ИЗКУСТВО“ И „НОВО УЧИЛИЩЕ“.

(ИЗ СПИСАНИЕ „НОВО УЧИЛИЩЕ“ ОТ 1910 г.)

Marina Teofilova

“NEW ART” AND “NEW SCHOOL”.

(FROM “NEW SCHOOL” MAGAZINE, 1910)

Abstract: At the beginning of the XX century many international organizations of fine arts teachers and conducting a number of scientific conferences and congresses were set up, with prominent pedagogues, psychologists, sociologists, philosophers, artists and artists. This is the time when the International Society for Education through Art, which traditionally holds four-yearly international congresses dedicated to aesthetic education and the place of artwork in school.

The magazine “New School”, published in the period 1910–1914, reflects the most progressive views about the time associated with the idea of a future ideal school and aesthetic education. The reading of the 1910 issue is curious in the light of the distance of more than a century. That is why the actuality and the possible references to the modern school provoke logical conclusions and reflections on the processes and directions of the artistic education today.

Keywords: *school, fine art, art education, painting.*

С началото на XX в. се поставя и началото на много международни организации на преподавателите по изобразително изкуство и провеждането на редица научни конференции и конгреси, в които участват изтъкнати педагози, психолози, социолози, философи, художници и изкуствоведи. Това е времето, когато се основава и започва да функционира Международният съюз на учителите по рисуване, който по традиция провежда на всеки четири години международни конгреси, посветени на естетическото образование и мястото на предмета „Рисуване“ в училище. Така през 1900 г. в Париж се провежда първият конгрес на съюза, последван от конгреси в Берн (1904 г.), в Лондон (1908 г.), в Дрезден (1912 г.) и отново в Париж през 1916 г., последвани от много други.

Списание „Ново училище“, издавано в България в периода 1910–1914 г. отразява най-прогресивните възгледи за времето, свързани с представата за бъдещото идеално училище и естетическото възпитание. Прочитът на броевете от 1910 г. е любопитен в светлината на повече от сто годишна дистанция. Ето защо актуалността и възможните препратки към съвременното училище и мястото на предмета „Изобразително изкуство“ провокират логични изводи и размисли за процесите и посоките на художественото образование днес. В опознаването на миналото се крие ключът за разбиране на настоящето, защото миналото е история на настоящето.

По този въпрос още в кн. I от 1910 г. на списание „Ново училище“ четем статия на д-р П. Цонев, озаглавена „Криза в днешната педагогика и нови пътища“, в която той пише: „Историята на педагогическата теория дълго време е подхранвала и подхранва съвременните педагогически

писатели. Който е следил историята на педагогическата мисъл, той ще е забелязал, как от време на време се подеват отново оборени в миналото идеи, защитават се по модерен начин като нови и, може би, пак биват оборвани“ (Цонев, 1910, с. 21).

„Ново изкуство“

В България още от края на XIX в. отношението към преподаването на изкуство и условията в училищата се променят. Потребностите на образователната система *„принуждават държавните дейци да поканят като учители чуждестранни художници“* (Божков, 1988, с. 359). По това време се завръщат обучавалите се като държавни стипендианти в Западна Европа български живописци Антон Митов, Иван Ангелов и др. През 1893 г. се основава „Дружеството за поддържане на изкуствата в България“, преименувано по-късно на „Дружество на художниците в България“. Сред неговите първи членове са Иван Мърквичка, Антон Митов, Борис Михайлов и Константин Величков. В педагогическия печат се публикуват преводни статии и материали от съвременни автори, психолози, педагози и изкуствоведи, отпечатват се сведения за проведени учителски конгреси, говори се за образуване на дружества, общества, асоциации и за тяхната дейност, свързана с възпитанието на децата в духа на изкуството. Под силното влияние на най-прогресивните педагози и изследователи в областта на детското творчество Корадо Риччи, Роже Маркс, Джон Ръскин, Едуард Кук, Джордж Сюли, Ек. Янжул, В. Мурзаев, А. Смирнов и др. в България се появява реформаторско движение за премахване на съществуващата геометрично-копирна система, което въпреки силната съпротива от страна на учителското съсловие среща широка обществена и държавна подкрепа. Вече да се говори за „ново“, „свободно“ рисуване и за „нов метод“ на преподаване.

Сред най-ревностните противници на геометрично-копирната система са Отто Хорейши, Димитър Даскалов, Добри Христов, учителите Георги Палашев, Иван Стрелухов, Борис Денев, Атанас Чешмеджиев, Петър Ангелов и много др. Техните възгледи обаче силно се разминават по отношение на представата им за бъдещето на художественото възпитание и обучението по рисуване. В борбата за „ново“ рисуване се чувства силната воля и разбирането на самия просветен министър проф. д-р Иван Шишманов. Още с встъпването си в длъжност през 1903 г. той ясно заявява своето положително отношение към въпросите на естетическото възпитание и художественото обучение в България. По негова воля през 1904 г. са командировани учителите Иван Стрелухов и Георги Палашев, за да участват в работата на Втория международен конгрес на учителите по рисуване в Берн. Пак по негова инициатива се организира и първата обща изложба на ученически рисунки в София и първата национална конференция на учителите по рисуване, състояла се през август 1905 г. (Атанасов, 1974, с. 249).

Борбата за „ново“ рисуване среща силна съпротива от страна на голяма част от учителите и на много известни общественици и педагози, привърженици на действащата програма по рисуване и методите на Жул Пие и Йозеф Хербарт. Не трябва да забравяме, че по това време в България голяма част от учителите, преподаващи дисциплината, нямат нужната подготовка и не са в състояние да се справят без помощта на образци и предложки.

Като реакция срещу остарелите естетически схващания през 1904 г. се основава дружеството „Съвременно изкуство“. Негови членове са Н. Михайлов, Н. Петров, Я. Вешин, Ал. Мутафов, Ст. Иванов, Б. Денев, Ал. Божинов, А. Протич, Д. Даскалов и други художници, общественици и учители по рисуване, които се обявяват не само против схоластичния академизъм в изкуството, но и срещу закостенялата копирна система и се борят се за превръщането на обучението по рисуване в творческа дисциплина. *„Ако признаем – пише Отто Хорейши, – (и имаме пълно право да направим туй!) то рисуването не е само една ръчна техника, трябва да се съгласим, че учителят по рисуване трябва да бъде художник, а не техник. Един инженер или един архитект не може да бъде добър учител по дескриптивна геометрия, макар че е изучавал и той този предмет – от добрия учител по дескриптивна геометрия въвн от пълното му владение на предмета, искаме способността и уменията да предава този предмет, искаме философско схващане на предмета и подготовка. От един учител по рисуване искаме на първо място това, що той трябва да изисква от учениците си: да гледа, да схваща и с образа да предава формите. Искане от него*

художествено схващане, искаме ловкост и енергия, и солидност в работата, а това всичко се учи в нашето рисуwalно училище“ (Хорейши, 1905, с. 709).

Законът за Народната просвета приет през 1909 г. е признат като един от най-добрите образователни закони в Европа от това време. Той обобщава опита на българската и чуждестранната педагогическа теория и практика, на демократичните просветни традиции от епохата на Българското възраждане и на постиженията в образованието от първите години на възстановената българска държава.

Създаден при управлението на Демократическата партия с министър-председател Александър Малинов и министър на просветата Никола Мушанов, Законът за народната просвета, с частични изменения, но без да се променят основните му принципи, остава в сила в продължение на 40 години (Алманах България XX в., 1999, с. 610–611). С този закон рисуването по натура се налага като основен метод и система на обучение по предмета.

В България рисуването по натура като учебен метод в училище се прилага от художници като Антон Митов, Отто Хорейши, Ив. Димитров, Ив. Мърквичка и др. още от първите години след Освобождението. *„У нас преди Освобождението – пише д-р П. Цонев, – пък и доста време след него, рисуването се считало за дяволизна. По-после се уведе в училището геометрическото рисуване. Децата рисуваха свободно ръчно по стигми или без тях разни линейки, квадратчета, орнаменти, значи първо елементите на фигурите. А когато някое дете скришом си нарисувало някое човече или конче, то бивало смъртувано от учителя. Предмети не се рисуваха в основното училище, защото децата не били подготвени, не умели да рисуват. В последното десетилетие, обаче, па даже и по-късно, методиката на рисуването, пък и самата учебна практика по този предмет направиха твърде голям скок напред. Появиха се ръководства, четоха се лекции по учителските летни курсове и днес вече няма абсолютно нито едно основно училище, дето не се рисуват предмети и то повече по натура. Този обрат, разбира се, не е само у нас. На всякъде днес вече се съзнава от всички, че рисуването не е само технически предмет, а подпомага общото образование и възпитание“* (Цонев, 1911, с. 536).

„Ново училище“

Списание „Ново училище“ е месечно педагогическо списание, издавано в периода 1910–1914 г., което е печатано до края на 1910 г. в печатница „Зора“ на Д. Костакев, гр. Варна, следващите 6 книжки от 1911 г., година II на списанието, са отпечатани в печатницата на Генчо и Захари Генови в гр. Варна и до края на съществуването на списанието броевете са печатани в Търговска печатница, гр. Варна (1911–1914 г.). Размерът на книжното тяло е четири печатни коли, голям формат (23 см), а тиражът е разпространяван в „България и в странство“ (N.N., 1914, с. 385). Списанието е одобрено за училищните библиотеки от Министерството на народната просвета с Окръжно № 6 от 4 януари 1910 г. Редакционната колегия на списанието пропуска издаването на поредните броеве от III година на списанието до края на 1912 г. и през цялата 1913 г., *„...за да реши с силата на оръжието първостепенния въпрос на своята история“* (N.N., 1914, с. 385). Заради събитията, свързани с Балканската и Междусъюзническата война и поради влошеното финансово състояние на редакционната колегия, през 1914 г. излизат последните броеве на списанието: кн. 7, 8 и 9 от година III.

Сътрудници на списанието са д-р Н. Алексиев, Ем. Атанасов, П. Българанов, Н. Ив. Ванков, Ив. Великов, Хр. Ганев, Ст. Гевгалов, д-р Ив. Георгов, М. Герасков, Г. Големанов, Д. Георчев, Ст. Дечев, д-р Д. Димитров, Илия Добрев, К. П. Домусчиев, Г. Дочев, Ст. Каблешков, Д. Казасов, Ц. Калянджиев, М. Катранова, Д. Кацаров, Д. Ив. Коюмджиев, Д. Лазов, д-р У. Левинсон, Г. Негенцов, Д. Негенцов, д-р Хр. Негенцов, М. Д. Николов, Ив. Пастухов, Г. Пенчев, Ив. Плошаков, Ал. Радославов, Й. Савов, Н. Стойнов, Ив. Стоянов, Ив. Тодоров, Н. Филипов, Хр. Хаджиев, Ан. Христов, д-р П. Цонев, Кр. Ценов, Ж. Чоканов, Ат. Чешмеджиев, Ил. Янулов и др.

През годините, в които е издавано сп. „Ново училище“, редакционната колегия се стреми *„да осветлява новото в педагогическата мисъл и училищния живот“*. Преследвайки тази цел, списанието ще третира въпроси, които имат пряка или косвена връзка с реформирането на *„нашето учебно дело“*, ще *„дава уроци из областта на новото обучение, както и градиво за такива уроци“*, ще *„отбелязва и осветлява от гледището си важни явления и промени в нашия и чужд*

училищен живот“, ще се стреми „да хроникира и разглежда учителски движения у нас и в чужбина“ и ще държи „читателя в течение на новото в нашата и чужда педагогическа литература“ (Ново училище, 1912, с. 65).

В отделните броеве на списанието могат да бъдат прочетени статии, превод от немски, английски и руски език, в които се разглеждат актуални за времето въпроси, свързани с „новото училище“, „училищните реформи“ и „новите системи на обучение“, „предметното обучение“ и др. Повечето от авторите ревностно защитават пристрастията си към едно или друго педагогическо течение. Разискват се и се отстояват мнения, свързани с бъдещето на училището и педагогиката. Ето някои от любопитните заглавия, представящи широкия спектър от теми и въпроси, които занимават редакционната колегия на списанието: „Книжният дракон“ от Ото Ансен (Ново училище, 1910, кн. III, с. 193–196), „Трудовата школа – идеалът на античното възпитание, идеалът на съвременното възпитание, идеалът на бъдещото възпитание“ от Ц. Калянджиев (Ново училище 1910, кн. IV, с. 209–217), „Бъдещото идеално училище“ от Негенцов (Ново училище 1910, кн. IV, с. 225–232), „Свободното възпитание и психологията“ (Ново училище, 1910, кн. IX, с. 576), „Против фантастичните приказки“ от д-р П. Цонев (Ново училище, 1910, кн. IX, с. 553–554), „Преходната възраст и педагогическото ѝ значение“ от Ал. Радославов (Ново училище, 1910, кн. X, с. 577–583), „Как се образуват детските понятия в живота и в училището“ (Ново училище, 1910, кн. IX, с. 583–589), „Значението на кинематографа за обучението“ (Ново училище, 1910, кн. III, с. 200) и др.

Значителна част от статиите е посветена на чуждия опит, учителските конгреси и експерименталните образователни реформи, които будят оправдан интерес сред българската общественост: „Франческо Фереръ“ (Ново училище, 1910, кн. I, с. 1–9), „В училището на Сабастианъ Форъ“ от Г. Пенчев (Ново училище, 1910, кн. I, с. 15–21), „Елена Кей и въпроса за възпитанието“ от Негенцов (Ново училище, 1910, кн. I, с. 42–55), „Из живота в школната община при Викерсдорф“ (Ново училище, 1910, кн. IX, с. 537–543), „Ученишки дружества във Финландия“ от Ал. Радославов (Ново училище, 1910, кн. I, с. 72), както и статиите на Ив. Стоянов „Принос към въпроса за школска реформа в Германия“, „Експериментални школи в Америка“, „Свободно възпитание в Русия“ и др.

Ясно проследима и основна е линията, която поддържа голяма част от сътрудниците на списанието, които очевидно са отявлени последователи на движението за възпитание чрез изкуство. Това са Д. Негенцов, д-р Петър Цонев, Н. Стоенчев, Т. Ганчев, В. Чалъков и др. От руски, немски и английски са преведени емблематични статии, свързани с представители на Движението за дидактично изкуство: „Принцип за нагледност“ от Х. Шарелман и в превод от В. Чалъков (Ново училище, 1910, кн. II, с. 125–131), „Днешното училище и художественото образование“ от С. Дурилин и в превод от Т. Ганчев (Ново училище, 1910, кн. IV, с. 240–245) и др.

Под влиянието на биогенетичната теория в началото на XX в. голяма популярност добиват редица крайни педагогически теории, свързани отхвърлянето на всякаква намеса в развитието на детето. Според новите схващания детето не бива да усеща натиск от страна на учител или на родители, нито от формата или методите на образование, то трябва да следва индивидуалните си потребности и естественото си право на свобода и творчество. Отношението към същността на образователния процес и най-вече към ролята на учителя в него коренно се изменя. По този повод преди повече от век Шарелман пише, че „*кокетирането с военната дисциплина, жаждата за изпити, вечното коригиране, станало вече мания, искането резултати „на лице“, непрестанното плоско изпитване и още много други окови са овързали училището и то трябва да ги влачи*“ (Шарелман, 1909, с. 33).

В края на XIX век идеята на Джон Ръскин обучението и възпитанието да бъдат обновени със средствата на изкуството добива широка популярност и е подета от Конрад Ланге, Фриц Гансберг, Хенрих Шарелман, Джон Дюи и др. „Ако днес преподаваме така – пише Джон Дюи, – както сме преподавали вчера, ние ограбваме нашите деца за утре“ (Dewey, 2008, р. 52). Тази идея дава тласък на последвалото движение педагогически импресионизъм, определяно от съвременниците заради крайния индивидуализъм, отрицанието на всякаква системност, логичност, плановост и подменянето им с моментни хрумвания и преживявания като педагогически или дидактически анархизъм. За крайностите в движението можем да съдим от факта, че през 1889 г. Лангбеен издава анонимно

брошурата „Рембранд като възпитател“, в която се застъпва утопичната идея, че ученият трябва да отстъпи мястото си на художника, но и актуални до днес възгледи за мястото на изкуството в образователния процес (Мирчева, 2012, с. 30).

Сродни по съдържание са изказванията във Втория международен конгрес на учителите по рисуване, проведен през 1904 г. в Берн. Участниците в конгреса единодушно и напълно в духа на дидактическото художество вземат решение рисуването да стане главен и задължителен предмет за всички степени на обучението в училище (Палашев, 1905, с. 23).

Движението намира редица привърженици и през 1886 г. в Германия се създава „Съюз за възпитание чрез изкуство“, а през 1887 г. Фердинанд Авенариус (1856–1923) започва да издава списанието „Мост на изкуството“ (Kunstwart), посветено на проблемите на изкуството, педагогиката и възпитанието чрез изкуство. Идеята общото образование да бъде тясно свързано с изкуството силно повлиява педагогическата мисъл в България в началото на XX в., когато се разгръща борбата за „ново“ рисуване, насочена преди всичко срещу геометрично-копирната система. За много от представителите на движението водещ става възгледът: *„Педагогията е изкуство, а учителят – художник, който ще се стреми, щото от всеки урок да може да направи едно малко по своя род произведение на изкуството“* (Дауге, 1909, с. 70).

За Хенрих Шарелман децата са художници по природа, такива са техните мисли и представи за света, но не им достигат знания и умение да дадат израз на тази своя същност. Първично и естествено средство за развиване на тяхната творческа природа е непринуденото обучение по предметите от художествения цикъл. Ето защо детето трябва „да се окуражи по отношение на рисуването“ и в това той вижда главната и основна задача на предмета (Шарелман, 1906, с. 7). Като си служи основно с примери взети от практиката в обучението по рисуване, Шарелман остро критикува съществуващата образователна система: *„А нашите планове са така умно нагласени! От простото към сложното! От лесното към мъчното! И с желязна последователност се прилагат тия основни правила, особено при обучението по рисуване. – Защото учебният път при рисуването е логически и научен! Обаче дали той е детски? – Сигурно не! Безкрайното и мъчително коригиране на рисунките, с цел да се предаде максимално точно формата на „предложката“ убива и учителя, и учениците“* (Шарелман, 1909, с. 9).

След назначаването му за основен учител през 1890 г. в Бремен, Х. Шарелман прави редица експерименти, които не се ограничават само в областта на художественото обучение, а са насочени и към други учебни дисциплини. През 1910 г. в сп. „Ново училище“ излиза в превод на Т. Ганчев статията на С. Дурилин „Днешното училище и художественото образование“, в която се популяризират идеите на Г. Кершенщайнер, Х. Шарелман и др. В нея се казва: *„Старото училище изключва самата възможност за художествено възпитание, защото няма област в педагогиката, която да не изисква и за учителя и за ученика такава свобода, самостоятелност, творчество, инициатива, както областта на художественото възпитание; а каква свобода, какво творчество, каква самостоятелност е възможна във вкаменелата стара школа? Друго няма подвижност, даже във външните училищни форми, дето общият механизъм е убил индивидуалните творчески сили и на учители, и на ученици, там е невъзможно художествено възпитание, защото изкуството е такава област от човешкото творчество и дейност, което по самата своя природа винаги е изисквало и изисква най-голяма свобода за своето развитие“* (Дурилин, 1910, с. 240).

По този въпрос в кн. I от 1910 г. на списание „Ново училище“ в статията „Криза в днешната педагогика и нови пътища“ д-р П. Цонев пише: *„Де е причината на хаоса, който днес владее в училищното дело? Нима няма установена училищна система, възпитателна учебна теория, здраво обмислени педагогически принципи и методи и подготвени условия и персонал, за да се очаква с радост и спокойствие оная колосална работа, която възражда човечеството – просветата, основана на общочовешката култура? Нима днес, при този прогрес на общата човешка култура, просветителното дело, училището не е организирано така, щото културата да се предава на младото поколение по най-усъвършенствуван начин?“* (Цонев, Ново училище, 1910, с. 23).

По нататък П. Цонев пише: *„Ако разгърнем ръководството за обучението, по който и да е учебен предмет, ние ще бъдем поразени от най-противоречиви мнения по едни и същи въпроси“*

Един от примерите е свързан с обучението по рисуване, което в този момент в различните училища се осъществява под различни форми в зависимост от подготовката на учителя: „1) Силуетно рисуване. 2) Не, контурно рисуване. 3) Рисуването от памет трябва да преобладава. 4) Не, художественото рисуване преди всичко“ (Цонев, 1910, с. 23). В края на статията П. Цонев категорично извежда педагогическия експеримент като панацея за училищната криза и решение на проблемите в класно-урочната система: „Педагогическият експеримент повдига съзнанието на учителя, дава му възможност наистина да вникне в детската душа и да направи своята работа научна, а не надничарска. И неоснователните опасения, че всички учители ще започнат безразборно и непрестанно да експериментират, че училищата ще се обърнат в лаборатории... Но експерименталните изследвания не са толкова лесни, колкото е лесно разрешаването на въпросите от днешната лична педагогика и дидактичното художество, за да се опасяваме, че всички учители ще започнат непрестанно да експериментират, колкото и желателно да е именно всички учители да се заинтересуват да работят за съграждането на истинската педагогическа наука“ (Цонев, *Ново училище*, 1910, с. 32).

Голяма част от изискванията към личността на учителя и образователния процес, поставени от художниците дидактици, са остро критикувани, заради крайния им индивидуализъм и липсата на системност и педагогическа логика, но в тях прозира актуално както за времето, така и за нашето съвремие съдържание, което не може да продължава да бъде отричано и днес.

На движението е посветена отделна статия от Д. Негенцов, озаглавена „Изкуството в живота на детето“. Разглеждайки с възторг зараждането и разгръщането на движението в Европа и Америка, той е доста скептичен по отношение на условията и възможностите за „възпитание чрез изкуство“ в България: „Вълни от новото движение достигнаха и до нас. Как реагират на това българските условия? Заживели на свобода едва от няколко десетки години само, увлечени от трескаво формиращ се политически и икономически живот на млада, току-що заживяла страна, нам не е оставало време да мислим за изкуства и художествена култура. Петвековното робство привикна българина как да е да минува и за дълго заглуши в него нуждата от по-висша и изтънчена духовна храна“ (Негенцов, *Ново училище*, 1910, с. 359).

В следващите редове четем: „Въпреки тия неблагоприятни условия, подмладеният интензивен български живот издига млади талантиви художнически сили, които с дружна работа за 10 години само дигнаха отечественото изкуство до завидна висота. Те му извоюваха почтено място в съюза на южнославянските художници и в специалните художествени изложби на Запад. Ала този успех, изнесен върху плещите на отделни художници, остана безсилен да намали апатията у общество и държава към родното изкуство“ (Негенцов, *Ново училище*, 1910, с. 360).

Интересно е, че Д. Негенцов възлага големи надежди не върху самите художници като единствени радатели за изкуството у нас, а върху самите учители, които по това време нерядко са едни от изявените български автори: „По това време се заговорва за новото движение у нас. Безспорно, художниците, на които то идеше да възложи нови задачи, когато без ничия подкрепа те са принудени да влачат на сила едно анемично съществуване, останаха на страна от него. Затуй пък учителството взе близко до сърдце това движение, добре схващайки, че то носи по-вече живот и радост за нашето дете в училище“ (Негенцов, *Ново училище*, 1910, с. 360).

Няколко страници от статията са отделени на дейността на учителя по рисуване Георги Палашев, командирован в чужбина от самия министър на народното просвещение проф. Иван Шишманов, за да изучи западноевропейския опит и традиции в художественото образование: „Пръв г. Г. Палашевъ, след една обиколка на Запад, след специално изучаване на въпроса в най-културните западни центрове, заговори за новите насоки в обучението по рисуване и после общо за новите стремежи в областта на художественото възпитание. Веднага след завръщането си, след няколко реферата, що държа пред Софийското учителство, с съдействието на министерството уреди първия рисуваелен учителски курс в София. Курсът имал неочакван успех. Същевременно г. Палашевъ издаде и своята обстойна студия по рисуването... Се за засилване новите стремежи на 24 декември 1906 год. в София бе устроена пак от г. Палашевъ изложба на около 120 големи цветни репродукции, донесени от запад, от където новото движение за дълго ще черпи поука и материал, докле и нашите художници ще тръгнат да последват своите събратя на Запад и

като сироти сили вземат да внасят своя дял за успеха и напредъка на почнатото дело. Спомагайки делото на възпитанието, с това те спомагат и собственото си дело“ (Негенцов, Ново училище, 1910, с. 361).

Накрая авторът обобщава: „Тия с проявите на движението „изкуството в живота на детето“ у нас. Имаме вече добро начало. Остава с удвоена енергия учители и възпитатели, педагози и художници да работят по нататък в тая едва що засегната почва. Защото, ако днес цел културен свет иска повече красота и радост в живота на детето и в живота въобще, ние, българите повече от всички имаме нужда от това. Българският, инак силен и жизнеспособен, но най-често тъй груб и неблагороден дух толкова много се нуждае от смекчаване, от култивиране. А как инак може да се постигне това, ако не чрез едно планомерно и непрекъснато възпитание, в което е дадено заслуженото видно място на естетичната култура“ (Негенцов, Ново училище, 1910, с. 361).

Много от водещите автори и педагози, представители на движението, са познати сред българската общественост, а техни преводни статии се публикуват в българския печат. Техен ревностен последовател е и самият Николай Райнов, който на педагогическа конференция в Пловдив през 1925 г. сравнява учителската работа със създаването на художествено произведение и напълно в духа на движението за дидактическо художество говори за учителя като художник: „Няма на света сила по-голяма от обичта. Художникът сам твори от обич, от излишък на обич: той раздава себе си на другите. Тъй трябва да твори – тъй твори и учителят. Детето чувства, дали го обичаш. То вижда, кой го обича, и се тегли към него. Това са знаели големите учители: там е тайната на техния успех“ (Райнов, 1925, с. 23–24).

Има и такива последователи на движението, които преосмислят идеите на движението в светлината на собствената си учителска практика. Сред тях се откроява името на Борис Денев, който става популярен в началото на века с реформаторските си идеи, свързани с творческата същност на обучението по рисуване. На базата на опита си той пръв в България извежда естетическото възпитание като основна цел на обучението по рисуване (Здравков, 1981, с. 43–58).

За опита си като начален преподавател в основното училище в с. Иванча, Търновско (от 1902 г.) Борис Денев пише: „Още през втората учебна година придобих известност между колеги и учители от близките села заради особения начин, по който преподавах рисуване, четене и писане. Рисуването на човечета, животни и предмети се считаше непедагогично, поради веселото настроение, което създава такова рисуване и нарушава дисциплината. Но моите ученици рисуваха върху гладката страна на каменните си плочи илюстрации с човечета, животни и предмети“ (Денев, 1993, с. 24).

На 17 май 1905 г. на околийска учителска конференция във Велико Търново Борис Денев представя реферат: „Как да учим децата да рисуват“ (отпечатан под заглавието: „Рисуването в основните училища“), придружен с нагледни демонстрации и изложба на детски рисунки, които са приети изключително положително и оценени като популяризиращи „новата метода“ в рисуването. В София са проведени четири курса по рисуване за основни учители с лектори художника Б. Денев и проф. Ст. Баджов, три курса по моделиране при проф. Ив. Лазаров и Д. х. Иванов. „Курсовете, – пише Б. Денев – даваха добри резултати. Започнах да получавам покани за такива курсове от окръжните училищни инспекции и от околийските училищни дружества из цяла България. Такива курсове, придружени с изложби от детски рисунки, съм водил в Търново, Елена, Дряново, Габрово, Севлиево, Бяла, Шумен, Ески Джумая, Провадия, Варна, Разград, Добрич, Силистра, Русе, Бургас, Свищов, Видин, София и Луковит. Тогава се постави началото на това рисуване, което днес се застъпва в основните училища“ (Денев, 1993, с. 24–25).

За неговите педагогически възгледи Ж. Атанасов пише: „Единствен, който, общо взето, правилно разбира, че обучението по рисуване трябва да се съобрази преди всичко със задачата за развитието на естетическото виждане и естетическото отношение на детето към действителността е тогавашният учител и по-сетне известен художник Борис Денев“ (Атанасов, 1974, с. 231).

В списание „Ново изкуство“ името на Борис Денев се споменава от Д. Негенцов, който не крие възхищението си от този млад човек: „Младият и енергичен основен учител Б. Деневъ, който на-

последък изпъкна и като талантлив самобитен художник, направи особено много в тая насока. Сам изнесе уредбата на повечето от курсовете по рисуване. Придобитото веднага се прилага на практика и днес новото рисуване е намерило прием вече в повечето от нашите основни училища. Доколко то успешно се води, това е друг въпрос, но отрадното тука е това, че онова, което другаде, сръщайки отпор на неотстъпващата традиция, става с десетилетия, у нас си извоюва такова широко място само за няколко години. А и има всички основания да се вярва, че българското учителство няма да остави да се компрометира това „ново“ (Негенцов, Ново училище, 1910, с. 361).

Прозрял, че обучението в изкуство развива всестранно личността на ученика, „не само неговата сръчност, но и индивидуалната му култура и чувствителност“ (Божков, 1988, с. 397), Борис Денев гради своя методически подход на базата на взаимодействието на изкуствата: музика, поезия, живопис и най-вече на прякото общуване с природата и обектите от действителността. Категорично отхвърля прилагането на принудата, копирането и наизустяването като напълно чужди на детската природа.

***

И накрая, вместо заключение, ще се спрем на едно научно съобщение от страниците на списанието „за ползата от кинематографа“, което е на повече от век и разглежда така актуално звучащата и дискутирана днес тема за ползата от интерактивните средства в процеса на обучение: „Достъпен за разбиране от всекиго, даже от безграмотния човек, той в живи, пълни с илюзии картини запознава зрителя с земята, морето и техните обитатели, с хора от различни степени на култура и промишленост. Различните видове труд, борбата на човека с природата, преминават пред зрителя в живи, реални образи и завинаги се запечатват в неговата памет. Никакво описание не дава такова ярко и живо представление, както картината на кинематографа. В този смисъл неговите заслуги са неоценими“. Статията завършва с технократичното за времето си обобщение: „В бъдеще кинематографът ще бъде несъмнено принадлежност на всеко училище, а колкото засега трябва да използваме съществуещите кинематографи и направим от тях разумно развлечение“ (Ново училище, 1910, кн. III, с. 200).

Ако си позволим да проектираме тази статия от началото на XX век върху съвремението ни в началото на XXI век и да направим съпоставка с новата програма по изобразително изкуство, която би следвало да превърне дисциплината в предмет, ориентиран към съвременните процеси в изкуството и към новите технологии, ще стигнем до следните неизбежни изводи:

В стремежа да реформираме училището и да осъвременим средствата на преподаване сме склонни да прибягваме до новите медии и технологии масово и безцелно: от монтирането на интерактивни дъски във всяка класна стая до снабдяването на всеки ученик с компютър и таблет, без да отчитаме и съзнаваме ясно връзката им с формирането на естетическата култура и визуалната грамотност на учениците и още по-малко с природата на визуалните изкуства изобщо. За да отговори на повишения интерес на новото поколение към мултимедийното представяне на художествения образ, вливането на новите технологии в градската среда и хибридността на културата в днешните ѝ измерения, учебното съдържание е напълно реструктурирано в отделни художествени проблеми като „Изкуство и Религия“, „Изкуство и Наука“, „Изкуство и Икономика“ и др. И въпреки че новата програма представя предмета „Изобразителното изкуство“ в съзвучие със съвременните тенденции в развитието на изкуството и училището, основните противоречия, свързани с недооценяването на мястото на дисциплината в сферата на общото образование, малкият брой часове, фиксирани до XII клас и мн. др., остават неразрешени.

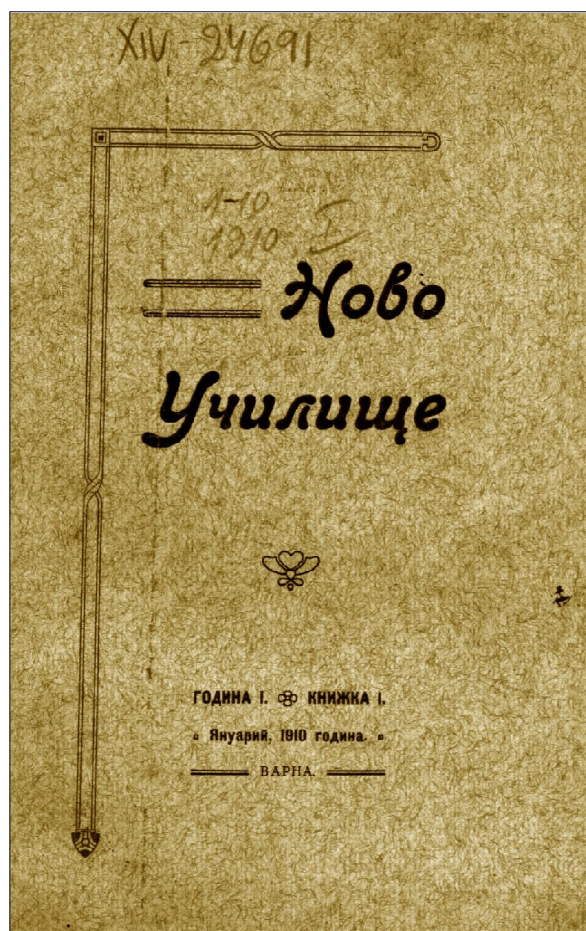
Съвремението представя бъдещото поколение като поколение на градската среда, прекроена и преосмислена в съзвучието на различни културни пластове. Среда, в която историческото и културното наследство ще делят плът и пространство с интерактивните лица на графичния дизайн, рекламата и уличното изкуство. На тази среда ще ѝ бъдат присъщи културните институции и новите технологии, но и агресията, самотата и отчуждението. Ето защо от нас зависи на какво ще заложим да бъде същностно в идните дни. Можем ли да кажем дали децата ни ще бъдат потребители, или създатели, дали ще рушат, или ще съграждат, дали ще ознаменуват края на изкуството и разпадането на училищната

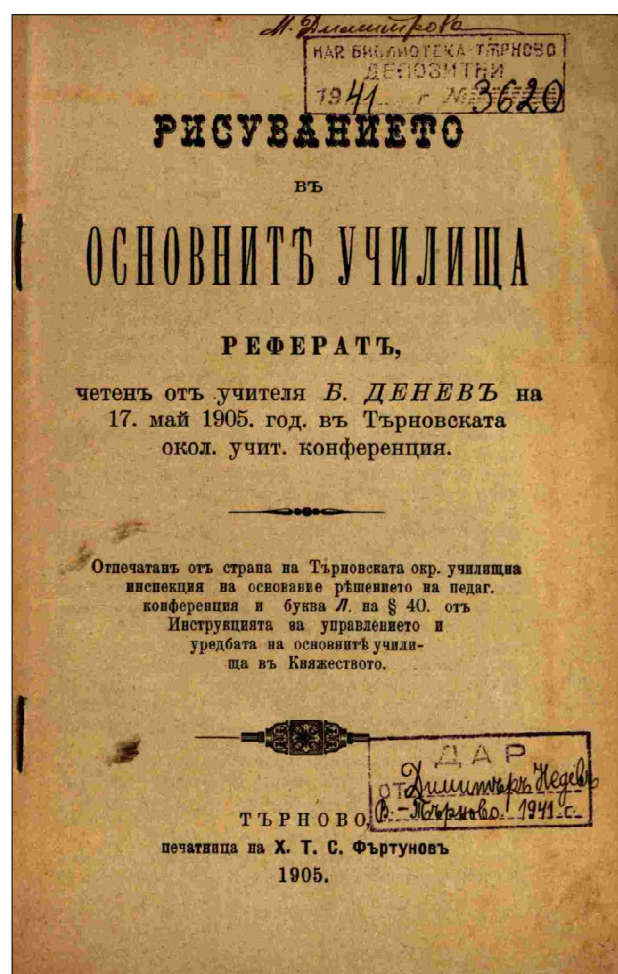
система като форма на образование и социализация? От съвременна гледна точка тези разсъждения са спорни, така както са били спорни и преди столетие, но едно е сигурно, мястото на училището и изкуството в това измерение, тепърва ще трябва да се доказва и отвоюва.

ЛИТЕРАТУРА

- Алманах България XX век** (под ред. на Ф. Панайотов). С., 1999. [Almanah Balcaria XX vek (pod red. na F. Panayotov). S., 1999.]
- Атанасов, Ж.** История на естетическото възпитание. С., 1974. [Atanasov, Zh. Istoria na esteticheskoto vazpitanie. S., 1974.]
- Божков, Ат.** Човекът и изкуството. Част I. С., 1988. [Bozhkov, At. Chovekat i izkustvoto. Chast I. S., 1988.]
- Дауге, А.** За учителя художник Шарелмана // *Педагогически преглед*, год. III, кн. 2., 1909, с. 70. [Dauge, A. Za uchitelya hudozhnik Sharelmana // Pedagogicheski pregled, god. III, kn. 2., 1909, s. 70.]
- Денев, Б.** Автобиография. С., 1993. [Denev, B. Avtobiografiya. S., 1993.]
- Дурилин, С.** Днешното училище и художественото образование // *Ново училище*, год. I, кн. IV, Варна, 1910. с. 240–245. [Durilin, S. Dneshnoto uchilishte i hudozhestvenoto obrazovanie // Novo uchilishte, god. I, kn. IV, Varna, 1910. s. 240–245.]
- Здравков, Ст.** Педагогическите възгледи на з. х. Борис Денев // *Трудове на ВТУ*, 18, № 4, 1981, с. 43–57. [Zdravkov, St. Pedagogicheskite vazgledi na z. h. Boris Denev // Trudove na VTU, 18, № 4, 1981, s. 43–57.]
- Здравков, Ст.** Обучението по рисуване в българското училище. От Освобождението до края на XX век. ВТ, 2012. [Zdravkov, St. Obuchenieto po risuvane v balgarskoto uchilishte. Ot Osvobozhdenieto do kraja na XX vek. VT, 2012.]
- Лихтварк, А.** Основи на художественото възпитание // *Училищен преглед*, г. IX, 1904, кн. 6. [Lihtvark, A. Osnovi na hudozhestvenoto vazpitanie // Uchilishten pregled, g. IX, 1904, kn. 6.]
- Мирчева, К.** Нетрадиционни педагогически подходи. Психологически школи и направления. II прераб. и доп. изд. Стара Загора, 2012. [Mircheva, K. Netraditsionni pedagogicheski podhodi. Psihologicheski shkoli i napravlenia. II prerab. i dop. izd. Stara Zagora, 2012.]
- Негентов, Д.** Изкуството в живота на детето // *Ново училище*, година I, кн. 5–6, Варна, 1910. с. 356–360. [Negentsov, D. Izkustvoto v zhivota na deteto // Novo uchilishte, godina I, kn. 5–6, Varna, 1910. s. 356–360.]
- Ново училище.** Педагогическо списание. Варна, 1910, година I, кн. 1–10; 1911, година II, кн. 1–10; 1912, година III, кн. 1–6; 1914, година III, кн. 7–9. [Novo uchilishte. Pedagogicheskospisanie. Varna, 1910, godina I, kn. 1–10; 1911, godina II, kn. 1–10; 1912, godina III, kn. 1–6; 1914, godina III, kn. 7–9.]
- Палашев, Г.** Новите посоки в обучението по рисуване и новите стремежи в областта на художественото възпитание. С., 1905. [Palashev, G. Novite posoki v obuchenieto po risuvane i novite stremezhi v oblastta na hudozhestvenoto vazpitanie. S., 1905.]
- Райнов, Н.** Учителят като художник. Пловдив, 1925. [Raynov, N. Uchitelyat kato hudozhnik. Plovdiv, 1925.]
- Хорейши, О.** Резултат от преподаването на рисуването по новата метода // *Училищен преглед*, кн. 6., 1905, с. 703–712. [Horeyshi, O. Rezultat ot prepodavaneto na risuvaneto po novata metoda // Uchilishten pregled, kn. 6., 1905, s. 703–712.]
- Цонев, П.** Криза в днешната педагогика и нови пътища. // *Ново училище*, год. I, кн. I, Варна, 1910. с. 21–33. [Tsonev, P. Kriza v dneshnata pedagogika i novi patishta. // Novo uchilishte, god. I, kn. I, Varna, 1910. s. 21–33.]
- Цонев, П.** Обучението по рисуване в свръзка с моделирането в основното училище // *Ново училище*, год. кн. IX, Варна, 1911. с. 534–545. [Tsonev, P. Obuchenieto po risuvane v svrazka s modeliraneto v osnovnoto uchilishte // Novo uchilishte, god. kn. IX, Varna, 1911. s. 534–545.]
- Шарелман, Х.** Това мога и аз // *Училищна практика*, кн. 1., С., 1906. [Sharelman, H. Tova moga i az // Uchilishtna praktika, kn. 1., S., 1906.]
- Шарелман, Х.** Възбудително обучение. Шумен, 1909. [Sharelman, X. Vazbuditelno obuchenie. Shumen, 1909.]
- N.N.** Повече култура, повече просвета! // *Ново училище*, год. III, кн. VII, Варна, 1914. с. 385–396. [N.N. Poveche kultura, poveche prosveta! // Novo uchilishte, god. III, kn. VII, Varna, 1914. s. 385–396.]
- Dewey, J.** Democracy and Education. Wilder Publications, LLC, 2008.

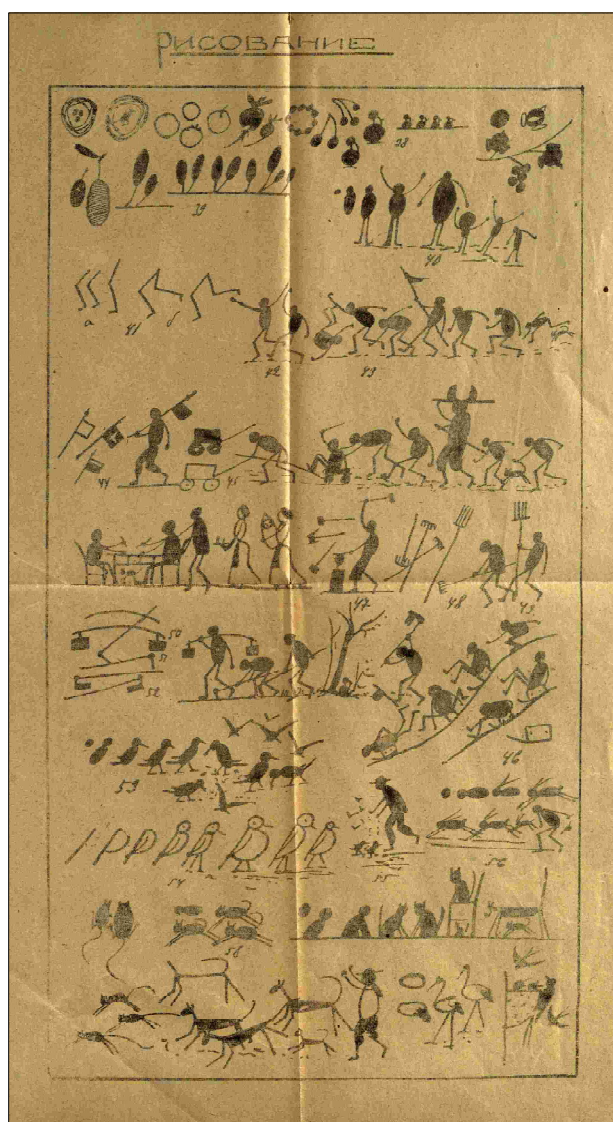

1. Корица на списание „Ново училище“. Варна, 1910, година I, кн. 1

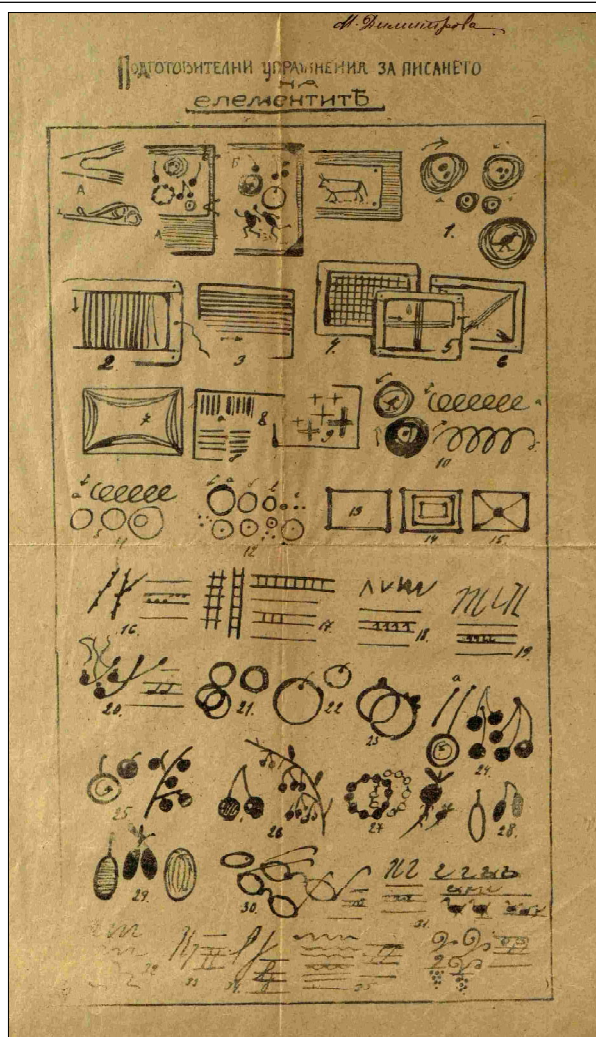

2. Корица на „Рисуването в основните училища“, реферат от Борис Денев, Търново, Печатница Х. Т. С. Фъртунов, 1905 година

4. Страница от „Рисуването в основните училища“, реферат от Борис Денев, Търново, Печатница Х. Т. С. Фъртунов, 1905 година

3. Страница от „Рисуването в основните училища“, реферат от Борис Денев, Търново, Печатница Х. Т. С. Фъртунов, 1905 година